

*dr.sc. Valentina Kranželić
Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Odsjek za poremećaje u ponašanju*

Učinkovita prevencija korištenja sredstava
ovisnosti u školskom okruženju
- primjer programa “Imam stav” -

Učinkovita prevencija korištenja sredstava ovisnosti u školskom okruženju

■ **Prevencija**

- *univerzalna*, selektivna i indicirana

■ **Školsko okruženje**

- univerzalan doseg, sjecište zaštitnih čimbenika, uloga pokretača aktivnosti u zajednici

■ **Evaluacija**

- shvaćanje važnosti evaluacije, dokazivanje učinkovitosti programa

Područja preventivne znanosti

Epidemiologija/etiologija poremećaja u ponašanju

- identifikacija rizičnih i zaštitnih čimbenika koji predviđaju probleme u ponašanju

Istraživanja učinkovitosti programa

- kreiranje i testiranje preventivnih intervencija kako bi se prekinuli uzročno-posljedični procesi koji vode problemima mladih

Istraživanja implementacije programa/strategija

- implementacija naučenih lekcija o etiologiji i učinkovitim intervencija u stvarna okruženja

Principi učinkovitih strategija i programa

Sveobuhvatnost

- ❑ djelovanje na različita okruženja
- ❑ različita područja života pojedinca (zdravlje, obrazovanje, socijalni odnosi...)
- ❑ široki spektar aktivnosti

Raznolike metode učenja

- ❑ razvoj vještina (kognitivnih, komunikacijskih i vještina odupiranja negativnom ponašanju)
- ❑ direktno iskustvo korisnika (igranje uloga, vježbanje naučenog ponašanja)

Dostatno trajanje

- ❑ više sati rada, odnosno kontakta s korisnicima
- ❑ dostatno trajanje obzirom na razinu rizika
- ❑ praćenje i podržavanje

Baziranost na teoriji

- ❑ znanstvena opravdanost ili logička podloga

Pozitivni odnosi

- ❑ podržavanje jakih, stabilnih i pozitivnih odnosa

Vremenska usklađenost

- ❑ razvojna prikladnost (intelektualna, kognitivna i socijalna)
- ❑ ciljaju na rizične čimbenike prije nego se razvije problem u ponašanju

Socio-kulturalna prikladnost

- ❑ kulturalno prikladan i relevantan korisnicima

Evaluacija rezultata

- ❑ evaluacija ugrađena u proces implementacije programa (evaluacija procesa, evaluacija učinka)

Educirano osoblje

Nation i suradnici, 2003.

Kontekst programa Imam stav

Nositelj projekta: Mentor Foundation International, Velika Britanija

Tim u Republici Hrvatskoj: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doc.dr.sc. Martina Ferić Šlehan; dr.sc. Valentina Kranželić; dr.sc. Neven Ricijaš;
Tihana Novak, prof. socijalni pedagog; Martina Lotar, prof. psihologije

Financijska podrška projektu: IKEA Social Responsibility Programme

Tko je uključen u projekt: Litva, Rusija, Kirgistan, Rumunjska i Hrvatska

Trajanje projekta: 2009.-2010. godina

Imam stav

Nastao inicijativom European Union Drug Abuse Prevention (EU-Dap) i uspješno se pod nazivom Unplugged provodi već 5 godina u 7 europskih zemalja: Austrija, Belgija, Njemačka, Grčka, Italija, Španjolska i Švedska

Program je namijenjen učenicima u dobi 12-14 godina i baziran je na **učenju životnih vještina i konceptu socijalnih utjecaja**, a time:

- općenito promiče pozitivno i zdravo ponašanje te,
- specifično, utječe na prevenciju korištenja sredstava ovisnosti (pušenje, korištenje alkohola i drugih sredstava ovisnosti)

Komponente učinkovitosti programa Imam stav

- Edukacija učitelja
- Informacije o drogama
- Normativna vjerovanja
- Usmjerenost na specifične vještine
- Interaktivan trening vještina (12 lekcija)
- Uključuje obitelj i zajednicu
- Kulturalno osjetljiv

Implementacija programa u RH

- Edukacija od strane Eu-Dap-a – o programu, edukaciji učitelja, evaluaciji...
- Izbor škola (Zagreb i okolica)
- Edukacija učitelja
- Prijevod i adaptacija materijala
- Pilot primjena (5 razreda)
- Prilagodba materijala u skladu s iskustvima pilota
- Primjena programa – supervizija, evaluacija procesa i evaluacija učinka
- Rezultati evaluacije
- Osiguranje održivosti – diseminacija u RH

Podrška za provođenje programa

Agencija za odgoj i obrazovanje

- edukacija/trening u Katalogu stručnog usavršavanja
- u suradnji s ERF-om izdavanje potvrda o stručnom usavršavanju
- organizacijska podrška projektu
- podrška za primjenu programa u nove škole nakon završetka projekta

Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga Vlade Republike Hrvatske

- podrška projektu
- podrška za primjenu programa u nove škole nakon završetka projekta

Očekivane dobiti od programa

Dobiti za djecu i roditelje

- povećana senzibilizacija o zdravim načinima života i znanja (svjesnosti) o socijalnim utjecajima
- odgoda prvog uzimanja sredstava ovisnosti (cigareta, alkohol, druge droge)
- poboljšano znanje, vještine i stavovi koji se odnose na zdrava ponašanja i korištenje sredstava ovisnosti, smanjenje korištenja alkohola, duhana i kanabisa kod mladih
- smanjenje šanse za buduće korištenje

Očekivane dobiti od programa

Dobiti za školu

- implementacija kvalitetnog preventivnog programa koje je strogo evaluiran i pokazuje učinak
- educirani učitelji će predstavljati vrijedan resurs i u drugim aktivnostima u školi – naučene tehnike se mogu primjenjivati u svim aktivnostima
- povećat će se suradnja među učiteljima
- bolja komunikacija/suradnja s roditeljima

Očekivane dobiti od programa

Dobiti za učitelja

- izgradnja odnosa učitelj – učenik
- veća povezanost učenika u razredu
- bolji vršnjački odnosi
- stvaranje sigurnog i podržavajućeg ozračja u razredu pogodnog za učenje

Očekivane dobiti od programa

Dobit za širu zajednicu

- preveden i prilagođen učinkovit program prevencije korištenja sredstava ovisnosti
- dokazana učinkovitost programa u hrvatskim uvjetima (kulturalna osjetljivost)
- dostupnost učinkovitog programa prevencije za širenje na druge škole i gradove

Evaluacija intervencija

- uspostavljanje odnosa između **postavljenih** ciljeva i svrhe intervencije s **ostvarenim** ciljevima
- sustavni, objektivni proces koji ima za cilj utvrđivanje uspjeha neke strategije ili programa u ostvarenju svojih ciljeva i zadataka

Uobičajene “brige” oko evaluacije

- evaluacija odvlači resurse od programa i time šteti korisnicima
- evaluacija povećava opterećenost osoblja programa
- evaluacija je suviše komplicirana
- evaluacija može prikazati negativne rezultate ili voditi informacijama koje će učiniti da program izgleda “loše”
- evaluacija je samo još jedan praćenja osoblja
- evaluacija zahtjeva određene standarde koje je preteško zadovoljiti

Zašto je evaluacija programa korisna?

- ❑ Evaluacija programa pomaže razumjeti, potvrditi i povećati utjecaj programa.
- ❑ Evaluacija može identificirati snage i slabosti programa s ciljem poboljšanja.
- ❑ Evaluacija može potvrditi provodi li se program kako je zamišljeno.
- ❑ Potiče voditelje programa da razmišljaju o programu, uključujući i ciljeve, kako ih postići i kako će znati jesu li ih postigli ili ne.
- ❑ Rezultat evaluacije su novi podaci ili potvrđeni prijašnji rezultati evaluacije koji se mogu koristiti pri promoviranju programa.
- ❑ Evaluacija omogućuju usporedbu između programa (pogotovo kada se odlučuje koje programe treba «ukinuti» ili ne).

Program “Imam stav” je složena intervencija koja cilja na :

- smanjenje šanse za “prvo uzimanje” sredstava ovisnosti
- i/ili na odgađanje prijelaza sa eksperimentiranja prema ovisničkim ponašanjima vezanim za duhan, alkohol, kanabis i druge droge

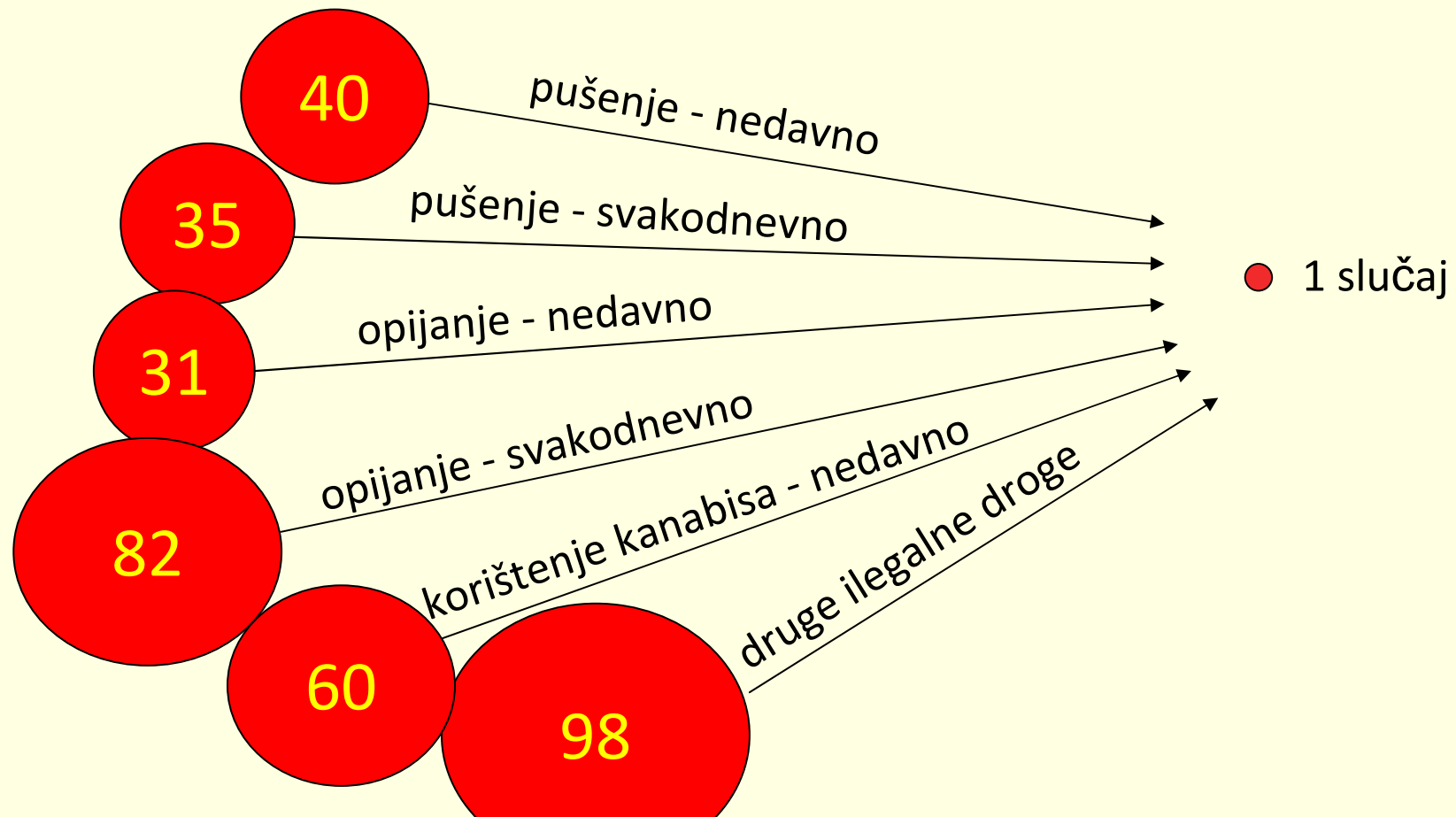
Dosadašnji rezultati evaluacije Unplugged programa u EU

- program je učinkovit za **kratkoročnu prevenciju** dnevnog konzumiranja cigareta, opijanja te konzumiranja kanabisa (Faggiano, 2008), a efekti opijanja i konzumiranja kanabisa **dugoročno** pokazuju **pozitivne rezultate** kroz praćenje sljedećih 15 mjeseci

Rezultati evaluacije

Ako je programu izloženo...

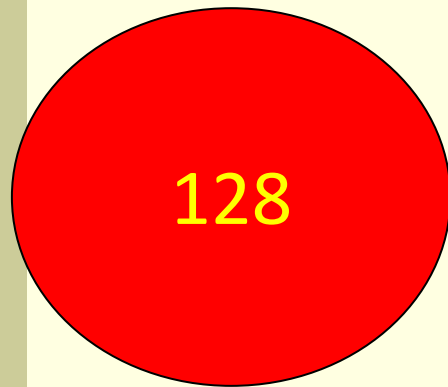
Izbjeći će se...

Za usporedbu

Ako se uzimaju propisani lijekovi...

Izbjeći će se...

smrtnost uslijed visokog tlaka

● 1 slučaj

Ako se radi mamografija kroz 10 godina...

Izbjeći će se...

2000

smrtnost kao posljedica raka dojke

● 1 slučaj

Sackett DL, Haynes RB: Summarizing the effects of therapy: A new table and some more terms. *Evidence-Based Medicine* 1997;2:103-104

Gøtzsche PC, Nielsen M. Screening for breast cancer with mammography. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2006, Issue 4. Art. No.: CD001877. DOI: 10.1002/14651858.CD001877.pub2

Rezultati evaluacije nakon godinu dana

- potvrdila se održivost rezultata
- učinak na korištenje duhana je oslabio
- učinak na korištenje alkohola i drugih sredstava ovisnosti je ostao jak

Plan evaluacije programa Imam stav

- Piedmont Centre for Drug Addiction Epidemiology (Torino, Italija)
- Evaluacija procesa
- Evaluacija učinka
 - Mjerenje u dvije točke
 - Slučajni izbor škola za eksperimentalnu i kontrolnu skupinu:
 - Imam stav (+ komponenta za roditelje)
 - Redoviti program

Evaluacija procesa

Evaluacija procesa provodi se na sljedeće načine:

- Protokol za praćenje implementiranih aktivnosti (ispunjavaju učitelji na kraju svake lekcije, 12 protokola)
- Protokol za upisivanje preventivnih aktivnosti u kontrolnim školama
- Protokol za upisivanje implementacije drugih preventivnih aktivnosti (izuzev Imam stav) u intervencijskim školama
- Protokol za praćenje implementacije roditeljske komponente (ispunjava voditelj nakon svakog roditeljskog sastanka, 3 protokola)
- Protokol za procjenu općeg zadovoljstva učitelja programom
- Protokol za procjenu općeg zadovoljstva učenika programom

Evaluacija učinka

- dvije vremenske točke
 - **1. točka** – prije početka provođenja programa
 - **2. točka** – po završetku programa

- dvije skupine učenika
 - 1. interventna skupina** = 5 škola
 - 2. kontrolna skupina** = 7 škola

- omogućuje stvarne i realne zaključke o učinku programa
- kasnije kontrolna skupina postaje interventna skupina = **etičnost u pristupu**

Mjerenje

- učinci intervencije / programa mjere se **anketnim upitnikom**
- svaki upitnik **šifriran** je te garantira **anonimnost** svakog učenika
- upitnik sadrži pitanja o znanjima, stavovima i ponašanjima koja su vezana uz konzumiranje sredstava ovisnosti, osnovna pitanja o obiteljskim prilikama, odnosima s vršnjacima, vještine asertivnog ponašanja te slike o sebi

Anketni upitnik

- Glavni dijelovi modificiranog upitnika:
 - Socijalno okruženje
 - Korištenje duhana, alkohola i drugih droga
 - Znanje i stavovi o drogama
 - Korištenje sredstava ovisnosti u bliskoj okolini
 - Obitelj i zajednica
 - Školsko okruženje i školska klima
 - Problemi i vještine

- EDDRA baza podataka i drugi upitnici

Etičnost u pristupu

- primjena upitnika u skladu je s etičkim načelima (*Etički kodeks istraživanja s djecom, 2004*)
- upitnik ne sadrži uznemirujuća pitanja
- za sudjelovanje u programu traži se pismeni pristanak roditelja
- garantira se anonimnost, te se podaci skupno obrađuju
- **etično je provoditi one programe koji su evaluacijom dokazani kao učinkoviti**

Uspješnost evaluacije ovisi o....

- pripremi učenika prije samog provođenja evaluacije
- pristupu učenicima tijekom samog ispunjavanja upitnika
- podržavanju procesa evaluacije od svih sudionika programa
- kvalitetnog i iskrenog ispunjavanja anketnog upitnika od strane djeteta

Neki izazovi evaluacije

- Otpori prema evaluaciji
- Nedostatak ljudskih resursa – educiranih, dostupnih
- Nedostatak sredstava usmjeravanih prema evaluaciji učinka programa/strategija
- Evaluacija učinka nije toliko razvijena u odnosu na evaluaciju procesa

istraživanja rizičnih i zaštitnih čimbenika
evaluacija programa

principi učinkovitih preventivnih strategija/programa

“prijenos” znanja u praksu

stručnjacima / ključnim ljudima

promišljanje / planiranje / izbor / implementacija
preventivnih programa

Hvala na pažnji!

Dodatne informacije:

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

doc.dr.sc. Martina Ferić Šlehan, voditeljica projekta za Hrvatsku

01/2457534

mferic@erf.hr